

UDK 331.5:364.65-056.26](497.5)
364.65-056.26:331.5

Izvorni znanstveni rad.
Primljeno: 27. 05. 2010.
Prihvaćeno: 02. 07. 2010.

POLOŽAJ OSOBA S INVALIDITETOM NA TRŽIŠTU RADA REPUBLIKE HRVATSKE

Zdenko Babić i Zdravka Leutar

Pravni fakultet Zagreb
Studijski centar socijalnog rada
Nazorova 51
10 000 Zagreb
e-mail: zbabic@pravo.hr

Sažetak

Osobe s invaliditetom su skupina kojoj je potrebna potpora društva kako bi se u što većoj mjeri uključile u društvo i svijet rada. U radu se prikazuje ostvareni napredak zakonodavno-institucionalne infrastrukture u Republici Hrvatskoj u području osiguravanja ljudskih prava osobama s invaliditetom ali i prava da postanu aktivni sudionici društvenih procesa koji svojim angažmanom pridonose razvoju društva u skladu sa svojim mogućnostima. Glavni cilj rada je preko opisa tendencija glavnih pokazatelja tržišta rada ocijeniti da li je ostvareni zakonodavno-institucionalni napredak rezultirao i poboljšanjem položaja osoba s invaliditetom na tržištu rada Republike Hrvatske. Nakon prikaza temeljnih pokazatelja tržišta rada zaključuje se da integracija osoba s invaliditetom u svijet rada ipak značajno zaostaje za napretkom koji je ostvaren u području zakonodavno-institucionalne infrastrukture. Jedan od uzroka takvog zaostajanja nalazi se i u segmentu obrazovanja, neadekvatnih i zastarjelih obrazovnih programa koji se pružaju osobama s invaliditetom ali i relativno niske uključenosti u obrazovne programe sveučilišne razine.

Ključne riječi: *osobe s invaliditetom, zapošljavanje, nezaposlenost, obrazovanje*

1. UVOD

U situaciji ekonomske krize kojom su pogođeni brojni pojedinci u Hrvatskoj, o čemu svjedoče podaci o velikom porastu nezaposlenosti, važno je promišljati ali i konkretnim mjerama nastojati poboljšavati položaj osoba koje su posebno »osjetljive« na tržištu rada, a to su svakako osobe s invaliditetom. U ovom kontekstu potrebno je navesti Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom. To je prvi dokument o ljudskim pravima donesen u 21. stoljeću, kao i najbrže donesen dokument u povijesti međunarodnih propisa. Republika Hrvatska potpisala je Konvenciju 30. ožujka 2007. godine, ratificirala je 15. kolovoza 2007. godine, dok je Konvencija stupila na snagu 03. svibnja 2008. godine. Konvencija je usmjerena prema pravima osoba s invaliditetom, ali ona govori i o društvu kao cjelini i potrebi osiguravanja mogućnosti da svaka osoba

pridonosi tom društvu sukladno svojim mogućnostima i sposobnostima. Osobama s invaliditetom osigurava put za uživanje ljudskih prava ravnopravno sa svim građanima – u obrazovanju, zapošljavanju, pristupu građevinama i drugim uslugama te pristupu pravdi (Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, 2006). U svibnju 2008. imenovana je prva pravobraniteljica za osobe s invaliditetom u Republici Hrvatskoj. Tako se može iznijeti ocjena da je promatrano zakonodavno-institucionalnu razinu Hrvatska dostigla standarde najrazvijenijih zemalja. Međutim, može se iznijeti ocjena da praksa u Hrvatskoj kao i u većini drugih područja u bitnome zaostaje za ovim zakonodavno-institucionalnim napretkom. Posebice se to odnosi na uključenost osoba s invaliditetom u svijet rada. Naime podaci govore o vrlo slaboj zapošljivosti osoba s invaliditetom kako na otvorenom tržištu rada tako i u okviru zaštitnih radionica i drugih sustava zapošljavanja uz potporu. Rehabilitacija i zapošljavanje osoba s invaliditetom je kompleksno područje koje zavređuje posebnu pažnju s obzirom na činjenicu da rad pruža osjećaj osobne, obiteljske i društvene korisnosti i uključenosti. Proces osposobljavanja za rad, kao i zapošljavanje osoba s invaliditetom predstavlja najbolji oblik njihove zaštite. Time osoba s invaliditetom postiže status aktivnog člana društva koji samostalno ostvaruje svoj društveno ekonomski položaj, a time i aktivno doprinosi cjelokupnom društvenom blagostanju. Da bi osobe s invaliditetom uspjele u toj aktivnoj ulozi potrebne su pomoći društva koje je dužno ispuniti svoj dio obveza. To je značajan i odgovoran zadatak svakog društva, i predstavlja dio socijalne politike i opće politike usmjerene osobama s invaliditetom.

Cilj rada je uz pomoć opisa trendova na tržištu rada iznijeti ocjenu o ostvarenim rezultatima na tržištu rada u pogledu zapošljavanja i pristupa tržištu rada osoba s invaliditetom u kontekstu ostvarenog napretka u zakonodavno-institucionalnom okruženju. U radu se dakle želi odgovoriti na pitanje: da li je ostvareni zakonodavno-institucionalni napredak u pogledu osiguravanja različitih vrsta prava i socijalnog uključivanja osoba s invaliditetom rezultirao i adekvatnim napretkom u području zapošljavanja i integracije na tržištu rada. Rad je podijeljen na četiri djela. U prvom dijelu rada se prikazuje zakonodavno-institucionalni okvir i kretanje zaposlenosti osoba s invaliditetom u Hrvatskoj. U drugom dijelu rada se prikazuju trendovi u nezaposlenosti s obzirom na različite vrste invaliditeta. U trećem dijelu se daje prikaz trenutnih tendencija u procesu obrazovanja i osposobljavanja osoba s invaliditetom. U zaključnom dijelu se donose temeljni zaključci i preporuke s ciljem poboljšanja zapošljivosti osoba s invaliditetom u Hrvatskoj.

2. ZAKONODAVNO-INSTITUCIONALNI OKVIR I ZAPOŠLJAVANJE OSOBA S INVALIDITETOM

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku iz 2001. godine u Hrvatskoj je bilo 429.421 osoba s invaliditetom, što čini 9,7% od ukupnog stanovništva. Iako nema službenih podataka, procjenjuje se da je oko 40.000 osoba ili 9,3% osoba s invaliditetom u radnom odnosu (Paun-Jarallah, 2008). Krajem 2009. godine u evidenciji HZZ-a bilo je registrirano 5.839 nezaposlenih osoba s invaliditetom.

Tablica 1. Kretanje broja zaposlenih i nezaposlenih osoba s invaliditetom prema evidenciji HZZ-a.

Godina	Zaposleni	Nezaposleni	Indeksi kretanja zaposlenosti	Indeksi kretanja nezaposlenosti
2004.	1047	7322	-	-
2005.	1034	5892	98	80
2006.	1211	5790	117	98
2007.	1433	5703	118	97
2008.	1267	5579	88	98
2009.	1028	5839	81	106

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje.

Iz podataka prikazanih u tablici 1. razvidno je da do primjetnog porasta zapošljavanja osoba sa invaliditetom iz evidencije HZZ-a dolazi 2006. godine, 17% u odnosu na 2005. godinu i 2007. godine 37% u odnosu na 2005. godinu, što ukazuje na mogući pozitivan doprinos novog zakonodavnog i institucionalnog okvira i mjera Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom koji je počeo praktično funkcionirati 2006. godine. To dodatno potvrđuje i podatak o kretanju ukupnog broja nezaposlenih osoba s invaliditetom koji se također smanjuje od 2005. godine, ali ipak nešto manjim intenzitetom. Podaci za 2009. godinu pokazuju da je trenutna gospodarska kriza bitno utjecala i na položaja osoba s invaliditetom na tržištu rada. Broj zaposlenih osoba s invaliditetom u usporedbi sa 2007. godinu na području Republike Hrvatske se smanjio za više od 400 osoba te ih je u 2009 godini zaposleno 1028.

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN 143/02 i 33/05) razlikuje:

- a) zapošljavanje pod općim uvjetima - (otvoreno tržište rada);
- b) zapošljavanje pod posebnim uvjetima – koje može biti:
  - zapošljavanje u zaštitnim radionicama;
  - samozapošljavanje;
  - rad u radnom centru.

Zapošljavanje pod općim uvjetima regulirano je tzv. kvotnim sustavom zapošljavanja za razdoblje od 2005. do 2017. godine. Pod općim uvjetima zapošljavanja smatra se zapošljavanje osoba s invaliditetom po općim propisima koji uređuju područje rada i zapošljavanja. Dakle, do prije izmjene zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom zapošljavanje pod općim uvjetima nazivalo se zapošljavanje na otvorenom tržištu rada. Članak 10. spomenutog zakona (NN 33/05) razrađuje detalje vezane uz kvotni sustav poticanja zapošljavanja na otvorenom tržištu.

Svi poslodavci, osim poslodavaca iz članka 10. stavka 2. ovoga Zakona, a to su oni koji imaju manje od dvadeset zaposlenih dužni su plaćati poseban doprinos za poticanje

zapošljavanja osoba s invaliditetom. Osnovica za obračun posebnog doprinosa jednaka je osnovici prema kojoj poslodavac ima obvezu obračuna doprinosa za zapošljavanje u skladu s propisima koji uređuju doprinose za obvezna osiguranja, a visina doprinosa obračunava se po stopi 0,1%. Poslodavcu koji podliježe obvezi iz članka 10. stavka 1. ovoga Zakona to jest zapošljavanju osobe s invaliditetom po sustavu kvota, a nije zaposlio osobe s invaliditetom, visina doprinosa obračunava se po stopi od 0,2%.

Pod posebnim uvjetima zapošljavanja smatra se zapošljavanje u ustanovi ili trgovačkom društvu osnovanom radi zapošljavanja osoba s invaliditetom u zaštitnim radionicama, kao i samozapošljavanje osoba s invaliditetom. Pod posebnim uvjetima zapošljavaju se osobe s invaliditetom koje se na temelju radnih i općih uvjeta ne mogu pod općim uvjetima zaposliti ili zadržati radno mjesto uz primjenu olakšica iz članka 29. spomenutog Zakona (NN 33/05).

Rad u radnim centrima je relativno noviji oblik radnog aktiviranja osoba s invaliditetom. Osobe s invaliditetom angažirane na radnim aktivnostima u radnim centrima nalaze se negdje u prostoru između radne okupacije koju regulira Zakon o socijalnoj skrbi i radnog odnosa po posebnim uvjetima (zaštićene radionice) odnosno općim uvjetima (otvoreno tržište). Radi se o određenoj vrsti radnog i socijalnog treninga teže zapošljivih osoba s invaliditetom, koje bi u perspektivi trebale završiti zaposlene u zaštitnoj radionici, a u konačnici s potencijalnim zapošljavanjem na otvorenom tržištu (Majsec-Sobota, 2007).

Iako bi dakle idealni put procesa rehabilitacije bio rad u radnom centru → zaštitna radionica → zapošljavanje na otvorenom tržištu, jasno je da određeni broj osoba sa težim i višestrukim oštećenjima neće biti u stanju prijeći taj idealni put, neke osobe će zastati na prvoj točki, neke će doći do zaštitne radionice, a velik broj će završiti zapošljavanje na otvorenom tržištu. Ipak cilj bi trebao biti maksimizacija zapošljavanja osoba s invaliditetom na otvorenom tržištu rada što zasigurno predstavlja najviši stupanj radne integracije.

S druge strane zapošljavanje u zaštitnim radionicama može se na prvi pogled činiti kao određeni oblik izolacije ljudi s invaliditetom. Ipak zbog navedene uloge u procesu rehabilitacije i mogućnosti da zaštitna radionica može biti samo međufaza u pripremi za zapošljavanje osobe na otvorenom tržištu rada, takvo zaključivanje može biti pogrešno. Dodatno tomu zbog činjenice da zaštitne radionice pružaju osjećaj radne i društvene korisnosti te sudjeluju u procesu rehabilitacije osoba s invaliditetom, sustav zaštitnih radionica ima značajnu ulogu u promociji radne aktivacije i integracije u svijet rada osoba s invaliditetom.

Osim opisanih modaliteta zapošljavanja i radne integracije osoba s invaliditetom, pojavio se i novi vid programa zapošljavanja uz podršku koji je provodila Udruga za promicanje inkluzije od 2000. godine, pretežito namijenjen osobama s intelektualnim teškoćama. Zapošljavanje uz podršku podrazumijeva plaćeni rad pri čemu osoba s intelektualnim teškoćama radi u redovnoj radnoj sredini i dobiva podršku u skladu sa svojim potrebama. U početku podršku pruža radni asistent, a s vremenom se podrška postepeno smanjuje te jedan od suradnika preuzima ulogu asistenta (www.inkluzija).

hr). Prema podacima Udruge za promicanje inkluzije koja provodi program zapošljavanja uz podršku njime je bilo obuhvaćeno oko četrdesetak osoba. Svojim izvješćem pozvali su hrvatsku Vladu da inkorporira zapošljavanje uz podršku u opće propise na području radnog zakonodavstva da bi se proširila primjena ovog oblika zapošljavanja. Isto predlaže i Kiš Glavaš (2009) u preporukama za poboljšanje položaja i zapošljivosti osoba s intelektualnim teškoćama na tržištu rada u Hrvatskoj. Prema Kiš-Glavaš (2009) *zapošljavanje uz potporu* kao najučinkovitiji model za poticanje zapošljavanja osoba s intelektualnim teškoćama postoji i primjenjuje se u svijetu već nekoliko desetljeća. Također, 2007. godine UNDP Hrvatska pokrenuo je projekt »Pravo na život u zajednici: Socijalno uključivanje i osobe s invaliditetom«, u okviru kojeg je realiziran i potprojekt: »Utvrđivanje spremnosti osoba s invaliditetom za zapošljavanje«. Prema dobivenim rezultatima pokazalo se da 40% osoba s invaliditetom preferira zapošljavanje u zaštitnim radionicama, dok 60% preferira otvoreno tržište rada. Iznenaduje veoma visok postotak ispitanika koje smatraju da je primjereno mjesto rada osoba s invaliditetom u zaštićenim uvjetima. Ispitivanje poslodavaca o najprimjerenijem modelu zapošljavanja osoba s invaliditetom, pokazalo je da 15,7% poslodavaca kao najprimjereniji model zapošljavanja osoba s invaliditetom drži otvoreno tržište rada, 30,3% zaštitne uvjete dok je 53,1% ispitanika navelo da model zapošljavanja »ovisi o vrsti i stupnju invaliditeta« (UNDP, 2007). Svakako da ovi rezultati upućuju na dodatna istraživanja i obilježja samih osoba s invaliditetom koje preferiraju zaštitne radionice kao sigurno i dobro mjesto za zapošljavanje osoba s invaliditetom. S druge strane 50% poslodavaca navodi važnost vrste i stupnja invaliditeta. Istraživanje o stavovima građana o zapošljavanju osoba s invaliditetom u Hrvatskoj i Europskoj uniji (Najman Hižman i sur., 2008) donosi također slične rezultate. Državne institucije koje igraju bitnu ulogu u promicanju integracije osoba s invaliditetom u svijet rada i potiču njihovo zapošljavanje su Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom i Hrvatski zavod za zapošljavanje. Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom osnovan je 2003. godine, a formalno-pravno je počeo sa poslovanjem tek u studenom 2006. godine (Benc, 2007). Fond je između ostalih akata donio i odluku kojom se uređuju uvjeti i način ostvarivanja prava na poticaje pri zapošljavanju osoba s invaliditetom:

1. poslodavcu koji zapošljava osobe s invaliditetom;
2. osobi s invaliditetom koja se samozapošljava.

Poticaji koji se ostvaruju temeljem spomenute odluke dijele se u dvije skupine, a čine ih novčani poticaji koji se isplaćuju kontinuirano po uplaćenim doprinosima i poticaji predviđeni posebnim ugovorom koji se isplaćuju po sklopljenom ugovoru između poslodavca i Fonda. Dakle, navedeni poticaji koji pripadaju poslodavcu koji zapošljava osobe s invaliditetom, odnosno osobi s invaliditetom koja se samozapošljava su:

- I. novčani poticaji – u visini uplaćenog doprinosa za obvezno zdravstveno osiguranje i doprinosa za zapošljavanje (Čl. 3. – 7. Odluke),
- II. poticaji predviđeni posebnim ugovorom o zapošljavanju osobe s invaliditetom sklopljenim s Fondom za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (Čl. 8. - 27. Odluke):

Jednokratna materijalna davanja - sredstva za obrazovanje zaposlenih osoba s invaliditetom (Čl. 9. – 11. Odluke) i sredstva za obrazovanje nezaposlenih osoba s invaliditetom u cilju zapošljavanja (Čl. 12. – 14. Odluke)

Sredstva za prilagodbu radnog mjesta i uvjeta rada (Čl. 15. – 17. Odluke)

Kreditna sredstva po povoljnijim uvjetima namijenjena kupnji strojeva, opreme, alata ili pribora potrebnog za zapošljavanje osobe s invaliditetom (Čl. 18. – 20. Odluke)

Naknada razlike radi smanjenog radnog učinka (Čl. 21. – 24. Odluke)

Sufinanciranje troškova osobnog asistenta (pomagača u radu) i radnog terapeuta osobe s invaliditetom u tijeku rada (Čl. 25. – 27. Odluke)

Pravo na novčani poticaj iz čl. 3. Odluke ostvaruje se od 15.03.2005. – od dana stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN 33/05), a vrši se po prethodnom odobrenju Fonda. O pravu na poticaje predviđene posebnim ugovorima odlučuje Upravno vijeće Fonda. Isplata poticaja predviđenih posebnim ugovorim vrši se po zaključenju posebnog ugovora temeljem dokaza o izvršenim obvezama. (www.fond.hr)

Uloga Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u promociji, podršci i poticanju zapošljavanja osoba s invaliditetom definirana je izmjenom zakonskih propisa iz područja socijalne sigurnosti te usvajanjem posebnog Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN 143/02). Člankom 7. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN 143/02), propisano je da o pravu na profesionalnu rehabilitaciju osoba s invaliditetom odlučuje Hrvatski zavod za zapošljavanje odnosno nadležni regionalni ured. Profesionalna rehabilitacija podrazumijeva niz mjera i aktivnosti: utvrđivanje preostale radne sposobnosti, profesionalno informiranje, savjetovanje i procjenu profesionalnih mogućnosti, analizu tržišta rada, mogućnost zapošljavanja i uključivanja u rad, procjenu mogućnosti izvođenja razvoja i usavršavanja programa profesionalnog osposobljavanja, radno osposobljavanje, dokvalifikaciju i niz drugih mjera, što dakako podrazumijeva kvalitetan inter-institucionalni pristup. U okviru Odjela za profesionalno usmjeravanje, Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, od srpnja 2003. godine djeluje Odsjek za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom. Hrvatski zavod za zapošljavanje odgovoran je za koordiniranje i provođenje mjera aktivne politike zapošljavanja te mjera usmjerenih poticanju zapošljavanja osoba s invaliditetom. Podaci o sudjelovanju osoba s invaliditetom u aktivnim programima zapošljavanja mjereni udjelom u ukupnom broju nezaposlenih osoba s invaliditetom koji se kretao od 1,5 do 5 posto nisu ohrabrujući s obzirom na činjenicu da nezaposlene osobe s invaliditetom osim samog invaliditeta kao drugi faktor otežane zapošljivosti imaju slabiju razinu obrazovanosti i kvalificiranosti. Stoga se može zaključiti da unatoč pozitivnim pomacima postoji velik prostor za poboljšanje položaja na tržištu rada i prilika za zapošljavanje osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj. Posebice se to odnosi na segment informiranja i osvješćivanja poslodavaca o novim mogućnostima i mjerama za zapošljavanje osoba s invaliditetom, te na segmente aktivnije promocije mjera aktivnih programa zapošljavanja usmjerenih obrazovanju, usavršavanju, prekvalifikaciji nezaposlenih, te ohrabrenju i poticanju radne aktivacije neaktivnih osoba s invaliditetom.

3. NEZAPOSLENOST OSOBA S INVALIDITETOM

U evidenciji Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje u travnju 2010. godine bilo je evidentirano 6.424 nezaposlenih osobe s invaliditetom. Tijekom 2009. godine iz evidencije nezaposlenih zaposleno je 1.028 osoba s invaliditetom. Uzroci otežanog zapošljavanja osoba s invaliditetom su sljedeći:

- a) Suficitarnost stečenih zvanja (npr. zvanja iz područja tekstilne i grafičke struke, odnosno ostala zvanja koja se slabije traže na tržištu rada);
- b) Niža formalna razina obrazovanja u odnosu na ostatak populacije (u HZZ-u u lipnju 2008. godine evidentirano je 21,4% osoba s invaliditetom bez i sa završenom osnovnom školom, 64% osoba s invaliditetom sa završenom srednjom školom u trajanju od 3 godine, 12,4% sa završenom četverogodišnjom srednjom školom, te svega 2,2% osoba s invaliditetom sa završenom višom/visokom školom);
- c) Nedostatak radnog iskustva (43,9% bez radnog iskustva);
- d) Dugotrajna nezaposlenost (78,2% osoba s invaliditetom u evidenciji nezaposlenih duže je od 1 godine); (Paun Jarallah, 2008).

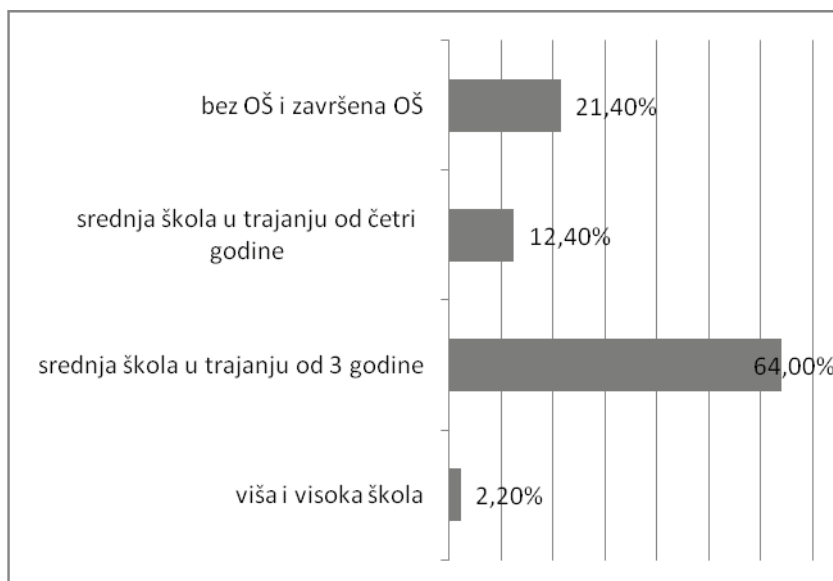
Struktura nezaposlenih osoba s invaliditetom u evidenciji HZZ-a s obzirom na vrstu oštećenja pokazuje kako je najviše osoba s intelektualnim poteškoćama (31%), slijede osobe s tjelesnim invaliditetom (23%), nakon toga osobe s kombiniranim smetnjama (22%), te osobe oštećena sluha i s poremećajima govorno – glasovne komunikacije, osobe oštećena vida te ostale kategorije. Najmanji udjel nezaposlenih osoba s invaliditetom čine osobe s kroničnim bolestima.

U istraživanju na prigodnom uzorku od 468 ispitanika u Hrvatskoj (Leutar, Milić Babić, 2008) rezultati pokazuju da najviše zaposlenih ima među osobama oštećena sluha i govora (17%), oštećena vida 11%, 10% osoba s tjelesnim oštećenjem, dok osoba s intelektualnim teškoćama i višestrukim oštećenjima nema među zaposlenima u ovom uzorku. Gotovo identične podatke navode Crnković – Pozaić (2002) i Sokač (2003; prema: Skočić Mihić, 2004). Najnovije istraživanje u Hrvatskoj o socijalnom položaju osoba s invaliditetom provedeno na uzorku od 689 ispitanika pokazuje ponovo najveći postotak zaposlenih s oštećenjima sluha i govora 26%, tjelesni invaliditet 16%, oštećenja vida 10%, osobe s intelektualnim teškoćama 2,8%, te osobe s višestrukim oštećenjima s 4,4% (Izvešće MOBIMS, 2009). U istom istraživanju u statusu nezaposlenih se izrazilo 80% s intelektualnim teškoćama i 50% s oštećenjima sluha, dok osobe s drugim vrstama oštećenja (vid, motorika i višestruka oštećenja) daju niži postotak nezaposlenosti te naglašavaju teški stupanj invaliditeta kao jedan od faktora nemogućnosti zapošljavanja. Rezultati Hrvatskog zavoda za zapošljavanje kao i navedenih istraživanja u proteklom desetljeću upućuju na najlošiju zaposlenost osoba s intelektualnim teškoćama, zatim osoba s višestrukim oštećenjima. Najčešće se zapošljavaju osobe s oštećenjima sluha. Odnosno, općenito stupanj invaliditeta igra značajnu ulogu. Stoga bi prilikom kreiranja mjera politike zapošljavanja trebalo uzeti u obzir pristupanje zapošljavanju s obzirom na vrstu oštećenja.

Osobe s invaliditetom iz evidencije HZZ-a imaju u prosjeku niži stupanj stručne spreme u usporedbi s općom populacijom nezaposlenih. U njihovoj kvalifikacijskoj struk-

turi na NKV i NSS radnike bez zanimanja otpada 22%, dok 64% nezaposlenih osoba s invaliditetom ima PKV odnosno KV. Najčešće se zapošljavaju u sljedećim zanimanjima: pomoćni kuhar, čistačica, skladišni radnik, ručni pakirer, radnik na proizvodnoj liniji, kuhinjski radnik, radnik bez zanimanja, radnik niskogradnje, administrativni službenik i pomoćni stolar. Općenito, riječ je najčešće o zanimanjima niže obrazovne razine (Majsec–Sobota, 2008). Ranije spomenuto istraživanje (Izvešće MOBIMS, 2009) daje upravo identične podatke o većini osoba s invaliditetom da je najviše osoba s invaliditetom s nekim od pomoćnih zanimanja kao što su pomoćni kuhar, pomoćni stolar i sl.

Slika 1. Nezaposlene OSI prema stupnju obrazovanja, lipanj 2008.

Izvor: Paun Jarallah, A., 2008.

Slika 1. prikazuje obrazovnu strukturu nezaposlenih osoba s invaliditetom iz koje je vidljivo da najveći broj osoba s invaliditetom, njih 64% ima završenu srednju školu u trajanju od tri godine, što je u skladu sa već prije rečenim, odnosno da se osobe s invaliditetom najčešće školuju za pomoćna i slična zanimanja. Velik broj nezaposlenih osoba s invaliditetom ima nezavršenu i tek završenu osnovnu školu (21,4%), očekivano, ali ipak poražavajući je broj onih sa završenoj višom i visokom školom (2,2%).

Najnovije istraživanje (Izvešće MOBIMS, 2009) o socijalnom položaju osoba s invaliditetom u Hrvatskoj pokazuje da postoje statistički značajne razlike s obzirom na obrazovanje zaposlenih i nezaposlenih osoba s invaliditetom (H_i kvadrat=52,51; $df=5$, $P=0,00$), Zaposleni su češće obrazovaniji 25% ih je završilo fakultet ili višu školu te 37% četverogodišnju srednju školu, dok nezaposlene osobe s invaliditetom su lošije obrazovane, 39% ih ima trogodišnju srednju školu, a 32% osnovnu školu, dok onih

s višom i visokom školom u statusu nezaposlenih je 4,4%. Isto istraživanje govori kao i dosadašnja istraživanja (Sokač, 2003; Leutar i Milić Babić, 2008) da je najveći udio zaposlenih osoba s invaliditetom onih koji su završili redovnu školu.

Na temelju podataka Hrvatskog zavoda za zapošljavanje i spomenutih rezultata istraživanja moguće se složiti o važnosti obrazovanja za zapošljavanje općenito, pa tako i osoba s invaliditetom. Osobe s invaliditetom koje su integrirane u redovne programe imaju veću naobrazbu, lakše se zapošljavaju i obrnuto: osobe s nižim obrazovanjem i nekonkurentnim programima obrazovanja su nezaposlene. Ovakvi rezultati upućuju ponovo na mjere kreiranja politike zapošljavanja u smjeru poticanja integracije učenika s teškoćama u redovne programe obrazovanja te sustavno planiranog specijalnog obrazovanja s recentnim zanimanjima i poželjnim na tržištu rada.

Promatrajući pojedine skupine nezaposlenih osoba s invaliditetom prema trajanju nezaposlenosti »prednjače« osobe s kombiniranim oštećenjima (među njima je puno osoba i s intelektualnim teškoćama) s 20% onih koji posao čekaju od 5 do 8 godina, te 26% onih koji su nezaposleni više od 8 godina. Prate ih osobe s intelektualnim teškoćama među kojima je njih 32% nezaposleno duže od 8 godina. Tome treba pribrojiti i njih 12% koji posao čekaju od 5 do 8 godina. Slijede osobe oštećena sluha i s poremećajima govorno - glasovne komunikacije među kojima je 13% onih koji posao čekaju od 5 do 8 godina, a 30% onih koji čekaju dulje od 8 godina. Slijede osobe s tjelesnim invaliditetom i oštećenjem vida s ukupno 39% onih koji su nezaposleni duže od 5 godina (uključivo i one s više od 8 godina čekanja na posao), a prate ih osobe s psihičkim i organskim poremećajima s udjelom od 37,5% onih koji su nezaposleni duže od 5 godina (uključivo i one s više od 8 godina čekanja na posao); (Majsec-Sobota, 2008). Dugotrajna nezaposlenost predstavlja ozbiljan problem koji upućuje na potrebu stalnog aktivnog djelovanja mjera zapošljavanja kako bi se sama pojava umanjila i time poboljšala ravnopravnost osoba s invaliditetom na tržištu rada.

Situacija po županijama pokazuje kako je najveći broj nezaposlenih osoba s invaliditetom prijavljen u evidenciji nezaposlenih u gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji (čak 37%), a zatim slijede veći gradovi, tj. županije: Osječko-baranjska i Splitsko-dalmatinska što istovremeno ne mora značiti da je stopa nezaposlenosti osoba s invaliditetom veća u ovim županijama. Naime, za sada ne postoje do kraja precizni podaci za izračun županijskih stopa nezaposlenosti za osobe s invaliditetom te bi na temelju iznesenih apsolutnih pokazatelja bilo pogrešno zaključivati da je tržište rada u Zagrebu i Zagrebačkoj županiji »zatvoreni« za osobe s invaliditetom, situacija je vjerojatno suprotna. O tome svjedoče i podaci o kretanju zaposlenosti. Tako se u gradu Zagrebu i zapošljava najveći broj osoba s invaliditetom. Naime, od ukupnog broja zaposlenih osoba s invaliditetom u Republike Hrvatske u razdoblju od 1. siječnja do 31. srpnja 2007. godine iz evidencije HZZ-a (917 osoba s invaliditetom), čak 40% su osobe s područja Grada Zagreba i Zagrebačke županije. Razlog tome leži u većoj dinamičnosti tržišta, većim obrazovnim mogućnostima odnosno kvalitetnijoj suradnji obrazovnog sustava i tržišta rada, te intenzivnijem angažmanu jedinica lokalne samouprave i udruga koje skrbe o osobama s invaliditetom (Sokač, Nekić, 2007). Nakon sagledavanja nezaposlenosti

osoba s invaliditetom detaljnije će se analizirati dva najnovija istraživanja provedena u Hrvatskoj 2008. (Hrvatski zavod za zapošljavanje) i 2009. (Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti) koja donose rezultate o zapošljavanju osoba s invaliditetom u Hrvatskoj.

U Anketi poslodavaca za 2008. godinu koju je proveo Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) uzorkom je obuhvaćeno 14.805 poslodavaca (trgovačkih društava, obrtnika, ustanova), a sudjelovanju u anketi odazvalo se 11.339 poslodavaca (76,6%), od čega 9.417 trgovačkih društava i ustanova, te 1.922 obrtnika. Obuhvat broja zaposlenih kod anketiranih poslodavaca bio je 44,1% (691.160 radnika) u odnosu na uzorak 37,5% u odnosu na ukupnu zaposlenost u Republici Hrvatskoj. Svrha istraživanja je uspješnije djelovanje tržišta rada kroz usklađivanje ponude i potražnje radne snage. Kod anketiranih je poslodavaca iskazana i namjera zapošljavanja 135 osoba s invaliditetom, što je 0,2% od ukupnoga prognoziranog zapošljavanja. Veći broj tih radnika planiraju zaposliti poslodavci iz privatnog sektora (79 ili 58,5%), a 54 osobe s invaliditetom planiraju zaposliti tvrtke iz državnog ili javnog sektora. Prema djelatnosti NKD-a zapošljavanje osoba s invaliditetom najčešće je planirano u prerađivačkoj industriji (30 radnika ili 22,2%), obrazovanju i trgovini (po 20 radnika ili 14,8%) te zdravstvenoj i socijalnoj skrbi (19 radnika ili 14,1%), a gledano po županijama: 20 osoba (14,8%) u Primorsko-goranskoj županiji, 15 osoba (11,1%) u Gradu Zagrebu te 13 osoba (9,6%) u Osječko-baranjskoj županiji (Anketa poslodavaca za 2008. godinu – rezultati provedbe).

Podaci anketiranih poslodavaca signaliziraju lošu situaciju zapošljivosti osoba s invaliditetom. Iznenađuje podatak većeg preferiranja zapošljavanja osoba s invaliditetom poslodavaca iz privatnog sektora. Ovdje bi valjalo dalje ispitivati koji motivi potiču privatni sektor da bi se odlučio češće za zapošljavanje osoba s invaliditetom, radi li se tu o predviđenim poticajima? Razlike po županijama također upućuju na potrebu intenzivnijeg informiranja i senzibiliziranja poslodavaca u županijama koje su pokazale manju otvorenost za zapošljavanje osoba s invaliditetom.

Najnovije istraživanje »Socijalni položaj osoba s invaliditetom u Hrvatskoj« provedeno 2009. godine na prigodnom uzorku od 689 ispitanika slučajno odabranih 28 centara za socijalnu skrb u Hrvatskoj, koje je provelo Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, dalo je sljedeće rezultate po pitanju zapošljavanja osoba s invaliditetom. Zaposlena je 81 osoba ili 11,9%, a nezaposlenih je 286 ili 42% osoba s invaliditetom. Ostali ispitanici su umirovljenici 36% ili primatelji nekih prava iz sustava socijalne skrbi. Zaposlene osobe su podjednako zastupljene muškarci i žene, glede dobi postoje statistički značajne razlike ($\chi^2=27,35$; $df=5$ i $p=0,00$), mlađe osobe su češće nezaposlene S obzirom na vrijeme nastupanja invaliditeta u statusu zaposlenih su češće osobe kod kojih je invaliditet kasnije nastupio, a u kategoriji nezaposlenih češće su osobe u koji je invaliditet nastupio samim rođenjem ($\chi^2=25,09$; $df=2$; $p=0,00$). Samoprocjena stupnja invaliditeta nije značajna kada je u pitanju zapošljavanje osoba s invaliditetom. Svakako da je najmanji udio onih s teškim invaliditetom (13%), s manjim stupnjem invaliditeta je veći postotak, a tako je i kad su u pitanju nezaposlene osobe s invaliditetom, one s teškim stupnjem invaliditeta su navodili i često vlastiti invaliditet kao zapreku i

stoga se ni ne smatraju nezaposlenim osobama jer izražavaju da nisu sposobni obavljati neke poslove. Redovnu školu po redovnom programu je završilo 85% zaposlenih osoba s invaliditetom, a ostalih 15% su završili specijalne škole ili školu po posebnom programu. Osnovnu školu je završilo 12% zaposlenih osoba, trogodišnju školu 25% osoba, 37% zaposlenih osoba s invaliditetom je završilo četverogodišnju srednju školu, a 24% višu ili visoku školu.

Zaposlene osobe su češće u braku, njih 54,3%, dok onih koji su neoženjeni 43,2%. Inače je u ukupnom uzorku kao i u općoj populaciji više neoženjenih (51%) osoba s invaliditetom. Svoje materijalne prilike zaposlene osobe samoprocjenjuju boljima, primjerice loše materijalne prilike procjenjuje 11% zaposlenih, a 37% nezaposlenih osoba s invaliditetom. Objektivni pokazatelji potvrđuju njihove samoiskaze jer su prosječna mjesečna primanja u kućanstvu do 3500 kuna kod 48% nezaposlenih osoba s invaliditetom, dok zaposleni u 19% slučajeva imaju prosječna mjesečna primanja do 3500 Kn, dok većina ostalih zaposlenih ostvaruje viša primanja.

Zaposlene osobe su u ovom istraživanju pokazale znatno veću uključenost u život lokalne zajednice, kulturna događanja, korištenje slobodnog vremena, informiranijima, imaju širu socijalnu mrežu, više uključene u politički život i jače doživljavaju svoju okolinu kao podržavajuću. Nezaposlene osobe su češće izložene fizičkom i materijalnom nasilju od zaposlenih osoba s invaliditetom. Navedeni rezultati upućuju na zapošljavanje kao izrazito važan faktor socijalnog uključivanja i integracije osoba s invaliditetom u različite sustave u društvu. Podaci jasno upućuju zapravo na reciprocitet u društvu, primjerice, integracija u redovne sustave obrazovanja povoljno utječe na faktor zapošljivosti osoba s invaliditetom. Zaposlenost je važan faktor da se osoba kasnije uključi u sve druge segmente društva: politiku, kulturna događanja, stvara bogatiju socijalnu mrežu itd. Isto tako osoba koja se ne obrazuje ili se obrazuje u neprimjerenom segregacijskom sustavu, češće nailazi na težu zapošljivost u svijetu rada, više je socijalno isključena iz svih domena sustava u društvu, a češće izložena različitim oblicima nasilja.

Sve ovo upućuje na potrebu sustavnog pristupa u planiranju politike zapošljavanja i poduzimanje različitih mjera od same rane intervencije, integracije u sustave obrazovanja, planiranja obrazovanja za djecu s različitim vrstama teškoća i kombiniranih smetnji i planiranja učinkovite pripreme i projekata u zaštitnim radionicama i zapošljavanja uz podršku kod osoba s intelektualnim teškoćama koje se prema ranije navedenim podacima najlošije zapošljavaju na otvorenom tržištu rada. Važno je također raditi na mjerama podrške zapošljavanju i kroz različite programe smanjivanja stigmatizacije i predrasuda u društvu o osobama s invaliditetom.

4. OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE OSOBA S INVALIDITETOM

Unatoč trendu priznavanja jednakih mogućnosti osposobljavanja i zapošljavanja osoba s invaliditetom u redovnim uvjetima, sustav osposobljavanja za rad i zapošljavanje još uvijek funkcionira po zastarjelom modelu (Ergović, 2006). Primjerice u Zagrebu, ali i

u ostalim dijelovima Republike Hrvatske, djeca i mladi s teškoćama u razvoju mogu se nakon završetka osnovnog školovanja osposobljavati za samostalan rad u vrlo ograničenom broju zanimanja koja su prilično neprilagođena potrebama suvremenog tržišta rada. Osposobljavaju se primjerice za zanimanje pomoćnog kuhara - slastičara, pomoćnog krojača, pomoćnog obučara, pomoćnog pletača, pomoćnog autolimara, pomoćnog autolakirera ili pomoćnog vodoinstalatera. Moguće je još osposobljavanje za pomoćnog vrtlara ili cvjećara, pomoćnog grafičara - kartonažera ili knjigovežu, te pomoćnog soboslikara. U centru za odgoj i obrazovanje djece i mladeži »Dubrava« djeca i mladi s različitim oblicima i stupnjevima poteškoća i invaliditeta se mogu obrazovati u sljedećim programima: program opće gimnazije; ekonomist, upravni referent, grafički tehničar pripreme (tijekom 4 ili 5 godina); odjevni tehničar, tekstilni tehničar, obučarsko-galanterijski tehničar, tehničar za finomehaniku (tijekom 4 ili 5 godina za SSS); krojač, pletač, galanterist, urar (tijekom 4 godine za SSS); pomoćni krojač, pomoćni pletač, pomoćni obučar, pomoćni galanterist, pomoćni grafičar za unos teksta (tijekom 3 godine za NSS); (www.centar-dubrava.htnet.hr/programi.html). Slijepa djeca još i danas se u Hrvatskoj osposobljavaju se za telefoniste - zanimanje koje je tehnologija učinila suvišnim te se ionako skupina teško zapošljivih osoba obrazuje za zanimanje koje danas nikomu ne treba, pa im se tako obrazovanjem zapravo ne pomaže u njihovom osnaživanju, osamostaljivanju i na kraju aktivnom participiranju u društvu kroz svijet rada.

Školovanje i radno osposobljavanje osoba s intelektualnim teškoćama provodi se u Hrvatskoj u ustanovama domskog tipa, specijalnim školama ili u redovitim školama prema specijalnom programu. Školovanje učenika sa određenim »manjim stupnjem oštećenja« provodi se po prilagođenim programima u redovitim školama. Bitno je istaknuti da institucionalni model školovanja nerijetko može rezultirati određenim oblikom socijalne isključenosti. Događa se da nakon što se djeca smjesta u institucije takvog tipa, slabe njihove emocionalne i socijalne veze s obitelji i lokalnom zajednicom. Sam proces njihovog obrazovanja također zbog zastarjelih programa obrazovanja koji se izvode u takvim ustanovama ne vodi dovoljno računa o njihovoj potencijalnoj zapošljivosti. Tako ishod ukupnog procesa može biti izuzetno nepovoljan, posebice u onim slučajevima kada se nakon višegodišnjeg izbivanja mlada osoba nakon procesa obrazovanja treba vratiti u obiteljsku sredinu koja joj je zbog godina odvajanja postala potpuno strana te nastaju nove traume i poteškoće za ionako traumatizirane i osjetljive mlade osobe.

Nacionalna strategija jedinstvene politike za osobe s invaliditetom (2007) procjenjuje da je razina edukacijske integracije nezadovoljavajuća unatoč »dobrim« propisima zbog niza uzroka, od materijalno organizacijskih (niska stopa izdvajanja za obrazovanje, prostorne prepreke, loši prostorni i materijalni uvjeti rada, neujednačena mreža ustanova) do onih vezanih uz ljudske resurse (nedostatni i nedovoljno educirani radnici, negativni stavovi društva)¹. Sa druge strane noviji nacionalni strateški dokumenti u području obrazovanja upućuju na određena poboljšanja u pristupu inkluzivnom obrazovanju, te

---

1 Vlada Republike Hrvatske. (2003). *Nacionalna strategija jedinstvene politike za osobe s invaliditetom 2003-2006*.

se predlažu ciljevi i mjere za njihovo ostvarenje. Tako Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja od 2005. do 2010. godine Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa naglašava opredijeljenost za inkluzivnost obrazovanja. Inkluzivno obrazovanje – *uključujuće, obrazovanje, obrazovanje sviju* uključuje sve ljude (djecu, mlade, odrasle) u različite stupnjeve i oblike obrazovanja radi olakšavanja njihova socijalnog uključivanja i razvoja njihovih potencijala, odnosno radi smanjivanja vjerojatnosti njihova socijalnog isključivanja (Topping i sur., 2005).

Mjere se odnose na potrebu osuvremenjivanja i rasterećivanja nastavnog programa, prilagođivanje programa potrebama ciljanih skupina, uvođenje standardiziranih postupaka vrednovanja, uvođenje novih načina poučavanja posebice se to odnosi na potrebu daljnje izobrazbe nastavnika i učitelja za podizanje kvalitete obrazovanja učenika s posebnim potrebama.

Dokument Nacionalne strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe sa invaliditetom od 2007. do 2015. godine predviđa izradu novog nastavnog plana i programa za osnovnu školu, donesenim 2006. godine, kojim se predviđaju fleksibilne sadržajne ponude i oblici rada u korist integriranog školovanja učenika s teškoćama u razvoju, te se predlaže niz mjera za poboljšanje procesa integracije djece s teškoćama u sustav redovitog integrativnog obrazovanja.

Proces financiranja i upravljanja obrazovanjem djece teškoćama u razvoju odvija se kroz dvije državne uprave a to su Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa i Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi što rezultira s poteškoćom u vidu činjenice da se informacijski sustav i podaci ne nalaze na jednom mjestu za cijelu zemlju, pa je zapravo vrlo teško doći do realnih financijskih pokazatelja po učeniku. Podaci u tablici prikazuju situaciju i oblik obrazovanja učenika s teškoćama u razvoju u Republici Hrvatskoj. U koloni 1, prikazani su učenici u posebnim programima koji se odvijaju u 38 ustanova od kojih je pola ustanova pod ingerencijom uprave jednog ministarstva a pola pod ingerencijom drugog ministarstva.

Tablica 2. Školovanje učenika s posebnim potrebama u osnovno-školskom obrazovanju.

PREMA VRSTI PROGRAMA 06./07.				
	VRSTE PROGRAMA I USTANOVA			Ukupno
	Posebni program	Kombinirani posebni i prilagođeni program	Prilagođeni program u redovitim školama	
Broj ustanova	38 posebne ustanova (19 MZOŠ + 19 MZSS)	64 odjela u redovitim školama		
Broj učenika	2.865	1.208	9.642	13.715
u %	20.9%	8.8%	70.3%	100

Izvor: MZOŠ, 2007.

Iz tablice 2. razvidno je da se od ukupno 13.715 učenika s teškoćama u razvoju u školskoj godini 06/07. najveći broj njih 9.642. odnosno više od 70% bilo uključeno u integrirani pristup prilagođenog programa u redovitim škola, 1.208 učenika ili oko 9% je bilo uključeno u kombiniranom i posebno prilagođenom programu – djelomična integracija, te 2.865 ili oko 21% učenika u posebnim ustanovama. Trenutno u sustavu predškolskog odgoja i naobrazbe ima oko 149.300 polaznika, od čega je 3.576 integrirane djece s teškoćama u razvoju (Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa za 2008. godinu); dok je u sustavu osnovnog odgoja i obrazovanja 2007. godine bilo 385.535 učenika, od čega je integrirano 11.943 djece s teškoćama u razvoju. I razvoj strukovnog obrazovanja za kvalifikacije temeljene na kompetencijama treba podržavati jačanje mogućnosti profesionalnog i osobnog razvoja osoba s invaliditetom, s ciljem povećavanja njihove zapošljivosti (Nacionalna strategija jedinstvene politike za osobe s invaliditetom, 2007).

Iako je očigledno da su na zakonodavnoj razini učinjeni značajni pomaci ipak u samoj provedbi zakona i strategija ostaje dosta prostora za poboljšanje uvjeta za integrirano obrazovanje i općenito obrazovanje djece i učenika s teškoćama u razvoju. Činjenice govore da je ostao još veliki broj škola u kojima je potrebno ukloniti prostorne prepreke, te zaposliti dodatno stručno osoblje pedagoge, psihologe, defektologe i organizirati dodatnu edukaciju nastavnog osoblja kako bi se podignula kvaliteta školskog okruženja te time i obrazovnog procesa u integrativnom obrazovanju. Potrebno je osim zapošljavanja i edukacije stručnog osoblja osigurati prilagođene nastavne programe i planove, nastavne metode te neophodnu kvalitetnu opremu i nastavna sredstva kako bi se omogućila individualizacija nastave u modelu integriranog obrazovanja djece s posebnim potrebama u redovnim školama. Trebalo bi se poraditi i na novim usmjerenjima kojima bi kompetencije ovih osoba bile potrebne u društvu, i tek tada bi se moglo govoriti o potpunijoj integraciji u svijet obrazovanja, pa na osnovu toga i zapošljavanja. Stvaranje mogućnosti za sudjelovanje osoba s invaliditetom u redovnom obrazovanju jest cilj koji bi se trebao postići i u praksi, a ne samo u teoriji, a ono je važno i za osobe bez invaliditeta jer će na taj način imati prilike upoznati se sa različitostima među ljudima. Osim toga, dugoročnu korist može imati i cijelo društvo jer se upravo kroz integraciju i upoznavanje sa problemima i specifičnostima ove populacije može, barem dijelom, podići razina svijesti društva u kojem živimo.

U Hrvatskoj ne postoje pouzdani podaci o broju studenata s invaliditetom. Prema grubim procjenama (primarnoj evidenciji udruga studenata s invaliditetom), na Sveučilištu u Zagrebu, na kojem godišnje studira preko 65.000 studenata, svega je oko 200 studenata s invaliditetom. U perspektivi bi trebalo poraditi na snažnijem uključivanju osoba s invaliditetom na sveučilišne programe obrazovanja, zbog činjenice da sveučilišno obrazovanje nudi bolje mogućnosti za zapošljavanje kako u općoj populaciji tako i među osobama s invaliditetom. Osim velikog broja prepreka objektivnih, za uključivanje u visokoškolsko obrazovanje većeg broja studenata s invaliditetom, glavni razlog sadašnjem stanju vjerojatno leži u neprimjerenosti pripremi učenika s invaliditetom za studij, zastarjelim, rigidnim i s potrebama tržišta rada i suvremenim tehnologijama neu-

skladenim obrazovnim profilima (nastavnim programima) u srednjoškolskom, naročito posebnim programima obrazovanja (Kiš-Glavaš, 2008). Značajniji institucionalni i infrastrukturni iskorak u poticanju i olakšavanju uključivanja u akademsko obrazovanje studenata s invaliditetom učinilo je Sveučilište u Zagrebu osnivanjem Ureda za studente s invaliditetom 2007. godine, osnovanog pri Sveučilištu u Zagrebu.

Koliko je važno poticati uključenosť osoba s invaliditetom pokazuju podaci o zapošljivosti osoba s invaliditetom koji kontinuirano pokazuju da je upravo kvalitetno i odgovarajuće obrazovanje za današnje potrebe tržišta rada temeljni preduvjet za povećanje njihove zapošljivosti. Također, prethodno navedeni podaci govore u prilog tezi da se veće uključivanje osoba s invaliditetom u visoko obrazovanje ali i u svijet rada neće dogoditi samo po sebi nego je za to potrebno kreirati preduvjete. Jedan od temeljnih preduvjeta je svakako pravovremena i odgovarajuća rehabilitacijska intervencija od najranije dobi za »rizične skupine djece«. Da bi se to dogodilo potrebno je povećati financijski ali i materijalne i ljudske resurse usmjerene u to područje. Primjerice, na području grada Zagreba (kojem gravitira više od milijun stanovnika) postoji samo jedna adekvatno opremljena dvorana za vježbe djece sa problemima »senzoričke integracije«, prema kazivanju roditelja ali i osoblja centra »Goljak« potrebe djece su tako velike da djeca čekaju po 6 mjeseci da bi bila uključena u program. Kada se uključe u program vježbi zbog velikog broja djece vježbaju intenzitetom od 1h tjedno umjesto optimalnih 1h dnevno. S druge strane za izgradnju i opremanje takve dvorane nisu potrebni tako veliki iznosi koji su uloženi primjerice u »rukometne« dvorane, koje sada mnoge stoje neiskorištene. Ovo je samo jedan primjer koji pokazuje kako sustav u praksi ne funkcionira od najranije dobi. Drugi preduvjet koji se naglašava u većini radova (Ergović 2006; Kiš-Glavaš, 2008) o sustavu obrazovanja djece i mladih s teškoćama u razvoju je potreba izmjene i prilagodbe zastarjelih srednjoškolskih obrazovnih programa koji kvalitetno ne pripremaju djecu i mlade s invaliditetom za sudjelovanje u svijetu rada ali također niti za daljnje obrazovanje. To je svakako značajan propust u radu s osobama – djecom i mladima s razvojnim teškoćama i što se prije krene u njegovo rješavanje prije se mogu i očekivati konkretni pozitivni rezultati. Za veće uključivanje mladih s invaliditetom u studijske programe svakako je nužna institucionalizacija usluga od strane države te veća suradnja državnog sektora i nevladinih organizacija na stvaranju što boljih uvjeta za studiranje kao što je asistent u nastavi; prijevoz; pristupačnost; pomažuće tehnologije za pojedine vrste invaliditeta.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Na radnoj konkurentnosti osoba s invaliditetom potrebno je raditi već od samog nastanka invaliditeta što podrazumijeva ponajprije njegovo rano otkrivanje, a nakon toga zajedničke i koordinirane napore svih segmenata društva u cilju njihove radne i socijalne integracije. Osim, iznimno bitne podrške obitelji i same osobe s invaliditetom potrebno je i usklađeno djelovanje sustava zdravstva i socijalne skrbi, obrazovanja i zapošljavanja, udruga osoba s invaliditetom te raznih drugih organizacija i stručnjaka koji mogu do-

prinijeti rušenju postojećih prepreka na koje nailaze osobe s invaliditetom u svakodnevnom životu, a naročito kada je riječ o obrazovanju i zapošljavanju.

Izneseni podaci o kretanjima zaposlenosti i nezaposlenosti osoba s invaliditetom u Hrvatskoj upućuju na određene pozitivne pomake posljednjih godina a koji su rezultat stvaranja zakonodavno-institucionalne infrastrukture u skladu s najvišim svjetskim standardima u području socijalne integracije i uključivanja osoba s invaliditetom u društvo, ali i većeg izdvajanja sredstava za poticanje njihovog zapošljavanja preko Fonda za rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom. Ipak, podaci ukazuju i na činjenicu da je gospodarska kriza sa svoje strane otežala integraciju osoba s invaliditetom na tržište rada. Važno je stoga pristupiti kreiranju posebnih programa zapošljavanja namijenjenih ovoj populaciji u situaciji ekonomske recesije.

S druge pak strane podaci o broju nezaposlenih osoba s invaliditetom i njihovoj strukturi posebice s obzirom na stupanj i profil obrazovanja te trajanje nezaposlenosti su upozoravajući, te upućuju na i dalje u velikoj mjeri prisutne neadekvatne i zastarjele programe obrazovanja u kojima sudjeluju osobe s invaliditetom. Spomenuti programi obrazovanja ne da ne osnažuju njihovu ionako »ranjivu« poziciju u smislu »konkurentnosti« na otvorenom tržištu rada nego je nerijetko čine i još ranjivijom. Također sustav srednjoškolskog ali i osnovnoškolskog obrazovanja ne priprema mlade osobe s invaliditetom dovoljno kvalitetno za sudjelovanje u višim razinama obrazovanja na sveučilištu o čemu svjedoči niska stopa upisa osoba s invaliditetom u sveučilišne programe. Dodatni faktor koji otežava uključivanje osoba s invaliditetom u sveučilišne programe nalaze se u prostornim preprekama ali i nedostupnosti literature primjerice za slijepe i slabovidne osobe u brojnim znanstvenim područjima. Dakle, uklanjanje prostornih prepreka te osiguravanje literature i nastavnih pomagala adekvatnih za proces obrazovanja za pojedine vrste invaliditeta su osnovica za uključivanje osoba s invaliditetom u većem broju u sveučilišne programe.

Kreiranju mjera politike zapošljavanja osoba s invaliditetom potrebno je sustavno pristupiti i raditi na projektima socijalnog uključivanja u svim razvojnim razdobljima djece s teškoćama i mladih s invaliditetom. Programi umrežavanja sustava u društvu za podršku zapošljavanja trebaju biti sveobuhvatni i integrativni uključujući već samu ranu intervenciju, različite oblike kvalitetnog obrazovanja i osposobljavanja u konkurentnim zanimanjima na tržištu rada. Važno je voditi računa o kvalitetnom srednjoškolskom obrazovanju u redovnim školama učenika s teškoćama u razvoju. Mjere zapošljavanja nužno trebaju uključivati i sustavno informiranje i uklanjanje predrasuda o osobama s invaliditetom. Potrebno je učiniti daljnji iskorak te od kvalitetne (za sada uglavnom deklarativne) zakonske regulative ka stvarnoj implementaciji trajnom evaluacijom učinkovitosti rada nacionalne politike zapošljavanja.

Zaključno, veće uključivanje osoba s invaliditetom u visoko obrazovanje ali i u svijet rada neće se dogoditi samo po sebi niti slučajno nego je za to potrebno kreirati preduvjetе. Da bi se to dogodilo potrebno je povećati financijske ali i materijalne i ljudske resurse usmjerene u područje osnaživanja položaja osoba s invaliditetom općenito u društvu te posebice na tržištu rada. U suprotnom snažni pomaci zakonodavno-institucionalne infrastrukture neće pratiti i pomaci u stvarnom životu i poboljšanju životnih uvjeta i stvarne integracije osoba s invaliditetom u društvo i svijet rada.

LITERATURA

- Benc, D. (2007). Metodologija i načini suradnje fizičkih i pravnih osoba s Fondom za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom-pravni aspekt. U: Ivetić, V. (ur.) *Aktualnosti i perspektive zapošljavanja osoba s invaliditetom u duhu UN konvencije o pravima osoba s invaliditetom*. Stručni skup. Zagreb: URIHO. str. 78-84.
- Državni zavod za statistiku. (2001). *Popis stanovništva: Stanovništvo prema spolu, starosti i uzroku invalidnosti, po gradovima/općinama*. URL: <http://www.dzs.hr/> (3.6.2009.)
- Ergović, J. (2006). *Poštivanje prava, kvaliteta i zadovoljstvo životom osobe s invaliditetom*. Magistarski rad. Pravni fakultet Studijski centar socijalnog rada.
- Hrvatski zavod za javno zdravstvo. (2007). *Izvješće o OSI u RH 2007*. URL: http://www.hzjz.hr/epidemiologija/kron_mas/invalidi08.pdf (3.6.2009.)
- Hrvatski zavod za zapošljavanje. (2008). *Godišnjak 2007 (datoteka s podacima)*. URL: <http://www.hzz.hr/DocSlike/Godisnjak2007-HR-web.pdf> (3.6.2009.)
- Hrvatski zavod za zapošljavanje, središnja služba. (2008). *Anketa poslodavaca za 2008. godine - rezultati provedbe*. URL: <http://www.hzz.hr/DocSlike/Anketa-poslodavaca-2008-rezultati-provedbe-RH.pdf> (3.6.2009.)
- Kiš-Glavaš, L. (2002). Profesionalna rehabilitacija osoba s posebnim potrebama. U: Znaor, M. (ur.) *Zbornik radova 1. međunarodnog stručnog simpozija – Aktualnosti i perspektive zapošljavanja osoba s invaliditetom*. Zagreb. str. 40-50.
- Kiš-Glavaš, L. (2009). Spremnost osoba s intelektualnim teškoćama na zapošljavanje. *Revija za socijalnu politiku*, 16(3):299-309.
- Konvencija o pravima osoba s invaliditetom. Fakultativni protokol uz Konvenciju*. (2006). Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Leutar Z., Milić Babić M. (2008). Pravo na rad i osobe s invaliditetom u RH. *Sociologija i prostor*, 180(2):161-187.
- Lukačić, Lj. (2007). Zapošljavanje osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj. U: *Propisi o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom*. Zagreb: Osvit. str. 21-32.
- Majsec-Sobota, V. (2008). *Radna dijagnostika - iskustva, potrebe i mogućnosti*. U: Paun Jarallah, A. (ur.) *Zbornik radova simpozija, obrazovanje i zapošljavanje osoba s invaliditetom iskustva, novi smjerovi*. Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje. str. 51-58.
- Majsec-Sobota, V. (2007). Komparacija Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom sa Zakonom o organizacijama udruženog rada za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida i Zakona o poduzećima za zapošljavanje invalida. U: *Propisi o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom*. Zagreb: Osvit. str. 7-19.
- Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. (2009). *Socijalni položaj osoba s invaliditetom u Hrvatskoj*. Zagreb. (neobjavljeno izvješće).

- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. (2009). *Predškolski odgoj i naobrazba u Republici Hrvatskoj, Podaci za 2008. godinu*. URL: <http://www.mzos.hr/> (08.02.2010.)
- Nacionalni program za poboljšanje kvalitete življenja osoba s invaliditetom*. (1999). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Nacionalna strategija jedinstvene politike za osobe s invaliditetom od 2003. do 2006.* (2003). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine*. (2007). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Najman Hižman, E., Leutar, Z. i Kancijan, S. (2008). Stavovi građana prema osobama s invaliditetom u Hrvatskoj u usporedbi s Europskom unijom. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja okoline*, 17(1)71-93.
- Odluka o načinu ostvarivanja poticaja za osobe s invaliditetom. *Narodne Novine*, br. 141/05.
- Odluka o osnivanju Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom. *Narodne novine*, br. 116/03, 48/04
- Paun Jarallah, A. (2008). Aktivnosti hrvatskog zavoda za zapošljavanje u obrazovanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom. U: Paun Jarallah, A. (ur.) *Zbornik radova simpozija, obrazovanje i zapošljavanje osoba s invaliditetom iskustva, novi smjerovi*. Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje. str. 31-35.
- Skočić Mihić, S. (2004). *Teškoće pri zapošljavanju i radu osoba s invaliditetom percipirane od strane poslodavaca*. Magistarski rad, Edukacijsko rehabilitacijski fakultet.
- Sokač, K., Kiš–Glavaš, L., Sobota, I., Majsec Sobota, V. (2007). *Pravo na život u zajednici: Socijalno uključivanje i osobe s invaliditetom; Osobe s invaliditetom i zapošljavanje - rezultati pilot istraživanja*. URL: <http://www.hzz.hr/DocSlike/Stavovi.pdf> (11.01.2009.)
- Sokač, K., Nekić, M. (2007). Profesionalna rehabilitacija i poticaji zapošljavanja osoba s invaliditetom uloga i aktivnosti Hrvatskog zavoda za zapošljavanje. U: *Zbornik radova/3.STRUČNI SKUP »Aktualnosti i perspektive zapošljavanja osoba s invaliditetom u duhu UN Konvencije o osobama s invaliditetom«*. Zadar. str. 91-94.
- Udruga za promicanje inkluzije*. URL: www.inkluzija.hr. Posjećeno (20.01.2010.)
- Topping, K., Maloney, S. (ur.) (2005). *Inclusive Education*. London: RoutledgeFalmer.
- UNDP. (2008). *Zapošljivost nezaposlenih osoba s invaliditetom*. URL: http://www.undp.hr/upload/file/204/102043/FILENAME/nezaposleni_web.pdf (11.1.2008.)
- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom. *NN*, 143/02.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom. *NN*, 33/05.

POSITION OF PEOPLE WITH DISABILITIES IN CROATIAN LABOR MARKET

Zdenko Babić and Zdravka Leutar

Summary

People with disabilities are a group that requires the support of society in order to get more involved in society and the labor market. The paper examines the progress of the legislative and institutional infrastructure of the Republic of Croatia in ensuring human rights of people with disabilities, as well as their rights to become active participants in social processes by contributing to the development of society within the limits of their abilities. The main aim of the paper is to look at the tendencies and main indicators of the labor market in order to see whether the accomplished legislative and institutional progress resulted in the improvement of the position of people with disabilities in the Croatian labor market. After the review of the key indicators of the labor market is given, it is concluded that the integration of people with disabilities in the labor market still falls significantly behind the progress made in the legislative and institutional infrastructure. One of the reasons for such shortcomings can be found in the educational system, inadequate and outdated educational programs that are offered to people with disabilities, as well as the low inclusion into educational programs at the university level.

Key words: *people with disabilities, employment, unemployment, education*

DIE LAGE VON BEHINDERTEN MENSCHEN AUF DEM ARBEITSMARKT DER REPUBLIK KROATIEN

Zdenko Babić und Zdravka Leutar

Zusammenfassung

Personen mit Behinderung sind eine Gruppe, die die Unterstützung der Gesellschaft braucht, um sich in möglichst hohem Maße in die Gesellschaft und in die Welt der Arbeit einschließen zu können. In der vorliegenden Arbeit wird der realisierte Fortschritt der gesetzgebenden Institutionen der Republik Kroatien dargestellt, hinsichtlich Sicherung der Menschenrechte behinderter Personen, aber auch des Rechts, dass diese Menschen aktive Teilnehmer an allen gesellschaftlichen Prozessen werden, und dass sie mit ihrem Einsatz der Entwicklung der Gesellschaft nach ihren Möglichkeiten beitragen. Das Hauptziel der Arbeit ist, durch Darstellung von Tendenzen der wichtigsten Arbeitsmarktindikatoren zu beurteilen, ob sich aus dem erreichten Fortschritt der gesetzgebenden Institutionen eine Verbesserung der Lage von behinderten Personen auf dem Arbeitsmarkt der Republik Kroatien ergeben hat. Nach der Darstellung von grundlegenden Arbeitsmarktkennzahlen kommt man zum Schluss, dass die Integration von behinderten Personen in die Arbeitswelt doch wesentlich hinter dem Fortschritt bleibt, der im Bereich der gesetzgebenden institutionellen Infrastruktur verwirklicht ist. Eine der Ursachen dafür befindet sich im Bereich der Bildung mit inadäquaten und veralteten Bildungsprogrammen für behinderte Personen, aber auch weil diese Menschen im relativ niedrigen Maße in Bildungsprogramme der Universitätsebene eingeschlossen sind.

Schlüsselwörter: *Personen mit Behinderung, Anstellung, Arbeitslosigkeit, Bildung*

